

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismeretek terjesztésére.

24.]

Kijön minden szombaton.

[Augustus' 9-kén, 1834.]

A' palermói kripta.

Palermo' külvárosában egy kapuczinus klastromban van egy földalatti, szellőző, tiszta, karzatokra osztott boltozat, melly az utazók' figyelmét leginkább megérdemli ezen városban. A' karzatok' hosszában számtalan fülkék nyulnak el a' hallottak' befogadására, miután azok e' végre bizonyos módon, mellyet a' barátok nagy titokban tartanak, elkészítettek. Maga az üreg is oly tulajdonsággal bír, hogy a' tetemetek kiszáritja 's rothadni nem engedi. Egyébiránt a' toulousei francziskánusok is híresek voltak hajdan a' halottak' tartásáról. Ők mutogaták többek közt a' szép Paula' testét, mellyet sok kíváncsi meglátogatott, hogy az egykor annyira magasztalt szépségnek vonásait szemlélhesse az elferdült maradványban.

Mielőtt bemenne az ember Palermóban a' halálnak ezen csudálatos lakába, két kép vonja magára figyelmét a' bevezető ajtónál. Egyik a' jámbor' halálát ábrázolja, másik a' gonoszét. Ezen utolsót a' jövődő sors' félelme kínozza. A' két-kép között egy sonette vagyon az emberi romlandóságról, úgy hogy a' látogató' érzelme nagy, komoly és ünnepélyes látvány' vásására ébresztetik. De bemenvén a' kriptába, bosszankodással látja, mint van itt az ember karrikaturává alázva. A' fülkékben ugyan is mindenfelé haltakat lát állongani szobrokká száradva, de oly csudálatos vonásokat 's görbédéseket nyerve, hogy a' legbámulatosabb 's felháborítóbb chaost mutatják. Komoly eszmélkedés helyett csak nevetséget gerjeszt az egy pár ezer halott, és gúnyt. Vannak itt barátok, nemesek, papok, világiak, mindenik saját ruhájában, 's mindenik külön fülkében, hátulról oda lévő. kútve; némelyek oly egyenesen állanak, mint az őrt álló katona házikójában; mások ki-

nyújtják karjaikat, mintha meg akarnák ölelni a' látogatót; mások ismét úgy elgörbeszkednek, mintha iszonyu kínokat éreznének; ez mintegy az akasztófán látszik függni; amaz tréfál és mintegy bajázso, erővel nevetettni akar. Nincs oly szenvedély, nincs oly tulságig üzött testmozgás, melly itt ne ismételtetnék, 's ezen félre húzódasok oly tökéletesek, oly festeni valóok, hogy ha egy festőnek characterre van szüksége, itt feltalálhatja, 's ha néhányat egy csoportba fest, bámulatosan előadja a' halottak' tánczát. De híjában keresne az ember csontvázat ezen halottak közt, noha némelyek már három század óta figurálnak ott, mert mindeniken épen meg van bőre 's inalkata.

Egy öreg, hosszú szakálu barát lakjával választá ezen csudálatos kriptát, mellyet soha el nem hagy. Egyetlen élő laktársa egy nagy macska, melly mindenütt vele jár az épületben.

Néhány pompás koporsó is mutogatlatik itt hajdan nagy rangu személyekkel, név szerint egy, mellyben az 1620. meghalt tunisi dey fekszik. A' nagy folyosó' végén, melly az egész kriptán végig vezet, látszik egy oltár, kaponyákkal, fogakkal 's egyéb csontokkal mozaik módon felékesítve.

A' palermói lakosok mindennap meglátogatják e' kriptát, mert sokan irigyletes dicsőségüket keresik abban, hogy itt helyet kapjanak, és sokan koránt sem azért jönnek, hogy valamit lássanak, vagy rokonjaiknak az utolsó szomorú tiszteletet megtegyék, hanem azért, hogy magoknak helyet válasszanak, hol holtok után figuráljanak. Hidegvérűséggel hallja az ember őket beszélni e' vagy ama' helynek elsőbségén, 's leendő szomszédjaik' czímjein vetélkedni. Ha aztán kiválaszták a' helyet, megcsináltatják fülkéjüket a' falb., 's olykor olykor meglátogatván, ki-kijobbítgatják. Mások még tovább mennek, és több óráig a' fülkébe állanak mozdulatlanul,

hogy örökké ottállásukat előre megtanulják. Képzelve most az ember egy idegen' rémulését, ki ujságkivánva járdogálván végig e' félhomályba borult karzatokat, a' halotti fülkék közt hirtelen egy olyanra bukkan, melyből két ragyogó szem pillant rá!

Évenként egy halotti ünnep is tartatik itt. Akkor fényesen kivilágittatik a' kriptá, 's a' halál' néma csendét az élet' lármázó zsbaja váltja fel. A' haltak kiszedetnek fülkéikből, a' következő esztendőre uj ruhába öltöztetnek, 's hogy czifraságuknak semmi hija ne legyen, bokrétaik adatnak kezeikbe, 's jószagu vizzel locsoltatnak meg homlokaik. De valamint Franciaországban, nem engedtetik meg az asszonyoknak, hogy utolsó kötelességeiket tegyék rokonjaiknak; az anyák, nők 's nénék nem kívánhatnak jó napot a' hallottaknak, mert sem élve, sem halva nem eresztetnek a' kriptába. —

A' mohácsi gyászütközet.

(Vége.)

Megérkeztek végre a' hajók Budáról a' király' táborszereivel, néhány hordó löporral, 's a' bécsi fegyvertárból néhány pattantyúval, gróf *Thurzó* Alexisnek kétszáz lánésása kísérvén. Augustus' 20-kán *Batthyányi* Ferencz, bán, *Tahy* János, *Bánfy* János és *Pogány* Zsigmond háromezer tót lovaggal, 's ezer gyalogsággal érkeztek a' táborba. Másnap jött a' zágrábi püspök *Erdődy* Simon, és öccse Péter hétszáz páncélos lovaggal, *Aczél* István, az öreg *Bornemisza* János' kapitánya, háromszáz lovaggal és tizezer arannyal, utolsó ajándékával a' hű, öreg nevelőnek, melyet királyi nevendékének szíves áldásokkal küld; estve felé a' király' kamarása *Szerencseny* János kétezer lövésszel, kiket Dráva melletti jószágán fogadott vala zsoldba. Utolsók valának a' pécsi püspök *Móré* Filep, és testvérje László, fegyvernőkeikkel. Most már a' király' tábora mintegy 13 ezer lovag, és 14 ezer gyalogból állott. Midőn a' szemléletnél *Perényi* Ferencz, a' nagyváradí elmés püspök, több praclátok 's mágnások közt a' király' mellett lova-

golna, mondá: „Szerdán tehát Tomory Pál frater' vezérlése alatt 26 ezer magyar költözend az égbe, mint vallás' martirja; csak az kívánatos, hogy cancellár *Broderich*, ki a' pápával és kardinalisokkal ismeretes, fenmaradjon, szentekké lételünk' kieszközlésére Rómában.“

Azalatt Szolimán Dárdán keresztül egészen a' halomlánczig nyomult előre számtalan seregeivel, 's a' völgybe telepedék le, néhány előőrizetet állítván ki a' halmokra. Ezekkel mérközgete mindennap az alnép, 's tőbnyire szerencsésen, míg a' főbb emberek az ütközet' rendezéséről tanakodtak. A' király' álláspontjáról legtöbb vita támadt. Némellyek azt állíták, néhány ezer válogatott emberrel távol álljon a' csatahelytől; mások azt veték, a' nemesség egyáltalában meg fogja kívánni jelenlétét az ütközetben. Az a' javallat is tétetett, hogy öltse magára valamely mágnás, ki leginkább hasonlít hozzá, öltözetét, 's az alatt a' király maga vitessék biztos helyre titkon; de előre lehete látni, hogy e' csalást nehéz lenne eltitkolni, 's a' nép egyszerre elvesztené bátorságát, a' nemesség pedig elkeserítettnek. Végre abban egyeztek meg, hogy a' király' őrizete a' leghűségeseb vitéz férjfiakra bizassék az ütközet' viharában: e' végre *Raskay* Gáspár, *Török* Bálint és *Kálnay* János választattak ki. Az ütközet' rendére nézve azt nyilatkoztatá *Gnojenszky* legtanácsosabbnak, hogy szekerekkel vétessék körül a' tábor, 's mint valamely várból inkább védőleg mint támadólag tartsák magokat, mert az ilyen mesterséges vár' bevételéhez nem igen értenek a' törökök. Elfogadtatott ez ajánlás, de már nem volt elég idő kivitelére.

Szivemelő fényvel 's egész pompájában jött fel a' nagy következesekkel gazdag' szerdának, augustus' 29-ének napja, széles mezejére az öreg Dunának, mintha utoljára akarna ragyogni a' magyar nemzetnek; az eget egy fellegecske sem komoritá. Ekkor a' seregek vidám indulattal és fellengző bátorsággal nyomokodának ki a' választott csataterre, félmértföldnyire Moháctól, félre a' Dunától. A' győzelem' reménye dobogtatott minden keblet, az sugárzott minden szemből. Senki sem sejté a' szerencsétlenséget, csak maga a' király; mert midőn szakácsa, *Gondos* Ilyés, kimenetelekor kérdé, a' táborban készítsen-e ebédet vagy a'

faluban? azt felelé Lajos: „Isten tudja, hol fogunk már ma enni.“

Az öszves erő két csatarendre osztottot telhetőleg kiterjesztve, hogy be ne kerítettessék. A' nehéz pattantyutár elöl állított fel, hol az első csatarend' jobb szárnya *Batthyányi* Ferencz bánya és *Tahy* Jánosra; bal szárnya Zápolya vajda' távollétében, ki ezen nap' Szegednél 16 mértföldre az elválasztó nagy helytől nyugodtan állott, a' temesi grófra, *Perényi* Péterre bízott; a' rendsorokban nagyobb részint gyalogság vala, mintegy tizezrenyi, *Palóczy* Antal, *Homonnai Drugeth* Ferencz, *Perényi* Gábor, *Szécsy* Tamás, *Bátory* András, *Czibak* Imre 's más harezos férjfiak által vezéreltetve. A' hátulso csatarendet nagyobb részint lovasság tevé, két oldalt gyalogság és huszár csapatok fedezvén. Az első sorban állottak a' király' kamarásai, fegyvernökeikkel, *Tárczay* Miklós' jeles vitéz' parancsnoklata alatt; második sorban a' legtöbb zászlós urak embereikkel együtt, harmadikban a' segédek és zsoldosok Morva 's Csehországból, vezetvén ezeket *Korláthkőy* Péter, *Trepka* András és *Schlik* István; végre a' tábor' java állott; ennek közepén a' király, mindjárt háta mögött kamarása *Zettrix* Uhlrik, sáfara *Majláth* István és *Horváth* Gáspár lovászmester a' legsebesebb paripákkal; jobb felől az esztergomi érsek *Szállkán* László, e' mellett hosszú széles vonalban *Erdődy*, *Perényi*, *Móré*, *Broderich*, *Podmaniczky*, *Palisznay*, *Bebek* püspökök, a' több királyi kamarásokkal; hátuk megett a' királyörzök. A' királytól balra állott *Bátory*, a' nádor, e' mellett húzamos vonalban *Paksy* Balázs, *Csaholyi* Ferencz, *Ország* János püspökök, mindenik után vitéz embereik. *Várday* egri püspök a' királynéhoz küldetett volt, 's többé vissza nem jött. Ezer pánczélos lovag zárta be a' négy sort, azok közt vala az országbirája *Drágyf* János az ország' százlójával lovan, régi szokás szerint sarkantyú nélkül, annak jelentésére, hogy neki futni nem szabad. A' táborhely' őrzetére, melly lánczokkal összekötött szekerekkel is körülvétetett, kétezer láncsás hagyatott.

Igy állván ki síkra a' hadierő, háta megett a' tábor vala, azontul Mohács; balra a' Duna felé nádas és kákás mocsárok, jobbra 's előre az elkanyarodó halomláncz, annak aljá-

ban sz. Péter temploma és Földvár jancsárokkal megrakva, jobbra a' falutól lapályon az ellenség' pattantyusága, németek', olaszok' és bulgárok' ügyelése alatt, kik Tomoryval titkon szövetkeztek; a' halmok megett Szolimán' nagy tábora.

Állásvétel után minden renden ellovagolt a' király a' nádorral együtt, ki mondá a' harezra szegültekhez: „Im lássatok, királyotok' mint el vagyon szánva a' hazáért és vallásért magát feláldozni! ti akartátok ugy, 's im itt köztetők áll. Atyáitok' híre 's tulajdon becsület-érzéstök szünetlenül jutassa eszetökbe, hogy unokái, fiai, testvérei 's bajtársai vagytok azon nemes küzdőknek, kiknek nevei, tettei 's győzedelmei az amott álló ellenségen nemzetünk' népdalaiban 's évkönyveiben diesőülve élnek. Nagy a' szám véletök szemközt, arra építé az ellenség kevélységét, arra bizodalmat: a' magyarok' bátorsága 's vitézsége megtöri azt, ha rendet tart. Rend vezérl győzedelemre; maga a' vitézség' csak halálra. Míg megtartjátok a' rendet, Isten velünk 's királyunkal.“

Ismét helyére érvén Lajos, trombitákat harsogtatott az ütközetre; de az ozmannok mozdulatlanul állottak túl a' halmokon, 's ismételt felhívás után sem mutatkozott ellenség. Igy állott a' magyarság délutáni három óráig ütközetkészülten, nyugtalanul várván a' harezot. Sokféleképen okoskodtak Szolimán' késedelmén; már sok mágnás javallá a' seregek' visszavezérlését a' táborba, midőn a' kalocsai érsek észrevevé, hogy jobb felől a' völgyben, túl a' halmokon, számos csapat — hétezer lovag — a' legnagyobb esendben Mohács felé vonul, csak fegyvervégeinek ragyogásáról észrevétethető. Tomory kitalálván, hogy ennek czélja vagy hátulról megtámadni a' magyarokat, vagy a' táborot feldulni, jelenté ezt a' királynak, parancsolván egyszer'smind, hogy Raskai, Török és Kálnay ellene siessenek, 's tegyék semmivé szándékát. Mentségökre, hogy ők a' király' őrzetére rendeltettek, nem figyelt az érsek, más csapatok' küldésével nem akará gyengíteni a' rendeket; Lajos maga hallgatván, kénytelenek voltak engedni.

Alig volt az érsek ujlag az első csatarenden, látja ellenkező oldalon az ellenségi lovasságot, utána a' nagyurat testőrserege előtt

lefelé jönni a' halomról 's félhold formában előközelni. Hirtelen visszaugrat a' királyhoz, harezra kiált, 's pillantat alatt ismét övéinél van. Trombiták 's dobok harsognak minden renden keresztül. Csak most tétetik fel a' király' sikkja, halálsáppadtság terülvén el arczán a' közelállók' rémulésére. Az ellenség' borzasztó *Allah!* a' magyarok' éneklőn hangzó *Jézus!* kiáltása alatt közeledik egymáshoz a' két gyilkos tömeg. Tomory elűteti az álgukat, de nem nagy sikerrel. Dühösebben kavargó a' vagdalkozás. Mind két részről egyenlő vitézséggel, erőködéssel 's állhatattal foly a' harc. Senki sem hátrál helyéről, de hol a' tűz és láng lassodni kezd, újra gerjeszti Tomory' lelkesítő szava. Minden két részről csapatonként hullanak a' halál' áldozatai, drágábbak a' magyarokéi, számosabbak a' törökökéi. Egy tüzes óra után visszanyomatnak ezek övéik' hűledékein, 's hátrálás közt részint levágnak, részint széljel üzetnek. Szolimán' testőrserege visszavonul, lovassága Földvár felé tettei futását, Tomory' hadai üzik, ő maga legelői.

Porral 's verejtékkel fedve, messzehangzó örömkialtással ugrat Batory András, a' sors' rettenetes hírnöke elő, a' feszülten álló második csatarendbe: „miénk a' győzelem! szalad az ellenség, nyomon utána!“ Ezer újongás ismétli lelkesítő hírnökségét, 's a' királlyal együtt utána rohannak. Azon helyen, hol az első csatarend küzdött, elnémul újongatásuk; ott látanak már több ezer társaikat halva vagy még halállal küzdve. Semmi sem tartja fel őket, sietnek az ellenséget üldözők' gyámolítására. Ezekkel együtt érik el a' falut; de Tomory és Zápolya György is halva fekszenek már ott; Batthyányi Ferencz és Perényi Péter vezérlik még az ütközet' viharát. De midőn most Raskay szaladva jön társaival a' táborból, 's a' rémulétes hírt hozza, hogy ott halálsend uralkodik, mert az ellenség mindent levágott és feldult; midőn egyszer'smind a' földvári lapályból háromszáz álgyu ontja a' golyóesőt, a' németek', olaszok' és bulgárok' szántszándékos félreirányzása miatt inkább csak a' magyarok' feje felett elrepülőleg, mint kártékonyan hatólag, a' falu felől pedig 20 ezer jantsár mutatkozik felállított rendben: ekkor a' jobb szárnyon kezd a' magyarok' bátorsága csüggedni; a' király eltű-

nik az ütközetből; nem sokára elesik az esztergomi érsek. A' félékenyek, noha kisebb számuak, futásban keresnek szabadulást. A' rendek zavarba jönnek, még is küzdve nyomulnak előre 's vívnak; csak tíz lépésnyire vannak még az álguktól, midőn Drágfy lerogyik az ország' százlójával, 's a' bal szárny, megvakíttatván, bódíttatván az álguk' füstétől és dörgésétől, a' mocsáros völgybe vergődik. A' had' többi részét Batthyányi 's Tahy vitézül tartják; készakarva lövődözik el a' németek 's olaszok löszereiket; ha Tomory még élne, elfoglaltatnának az álguk. Megszégyenelvén magokat, amazok is előjönnek a' mocsáros völgyből, és segítik a' csatát, míg végre senki sem lát a' szakadatlan tüzeléstől.

Most a' rendtelenség és zavar közönséges futássá válik; a' még fennlévő praelátok és mánások kénytelenek hadaikat követni a' szaladásban; a' kancellár, a' nádor, Batthyányi, Tahy, Perényi, utolsók az iramlásban, csak hű embereik által mentetnek meg. Sokan a' mocsárban lelik végüket, mások azon mezőn futnak, hol kevéssel azelőtt győzedelmesen újongattak. Szolimán csalárdságnak tartván e' hirtelen megfordulást, csak éjszakára engedte meg az üldözést; ez a' körülmény 's a' nem sokára következett záporosó sokaknak megtartá életét. Csak a' király, kit Zettritz Uhlrik és Trepka János elvittek volt az ütközetből, feküdt estve már halva a' Cselye patakban, Mohácson felül balra félmérföldnyire, mellette Trepka 's néhány más kísérői; mert a' patakot feldagasztá a' kiáradt Duna, 's az üldöző ellenség' utolérésétől féltében, nem kerese a' király átgázolható helyet, hanem a' mint oda ért, beugratott, 's a' tulsó magas partig vergődvén, ott lova hátra esett 's ötet a' mély iszapba nyomta. Zettritz Uhlrik előre nyargalván, más helyen szerencsésen átment, látá urát elsülyedni; de szabadítani lehetetlen lévén, csak a' helyet jegyzé meg.

Igy végződött a' magyar nemzet' legvéresebb, valójában leghíresebb, következeiseiben pedig legrettenetesh napja Mohácsnál. Valóban elismerhetetlen itt a' világhalkormányzónak különös végzése, melly szerint egy súlyosan bűnhődött ország oly dicsőségesen elesett; 's kemény fenytékek után végre szerencsésen újra támad. Dicsősé-

gesebb volt ezen esés, mint a' győzelem lett volna; ez gyakran a' mesterségnek, gyakrabban a' kedvező történetnek köszönhető; de önkényes halál a' hazáért 's kötelességért annak tulajdonítható, mi az emberben legnemesebb, az elszánt akaratnak. Huszonkét ezer ember, az ország' nemességének dísz, áldozta itt fel életét. Négy öt ezer szaladókból, mintegy másfél ezer vitetett vissza Szolimán' táborába, hol egész sereg' láttára lenyakaztattak, néhányan hagyatván meg kalauznak. De nem annyira a' mohácsi veszteség, magában tekintve, az, mi a' magyar nemzetet porig sujtá, hanem ennek következesi; mert Szolimán ezentúl gát nélkül pusztítá 's hódítgatá az országot, mint minden hódoltató, nyomort és romlást hagyván nyomain; városokat és falukat leégetett Budával együtt, hol csak a' királyi várat hagyá meg; az ország' lakosait mindenfelé kiöldösé, 's ha Natoliában Kalender bég fel nem támad ellene 's Ásiába menésre nem kényszeríti, egy nyomon meg fogá hódoltatni fél Európát. A' Mohácsnál elesetteket Perényi nádor' özvegye, a' nemeslelkű *Kanisay* Dorottya, temetteté el négyszáz fogadott embereivel.

Csörgőkigyó. (*Crotalus horridus*)

Az északamerikai statusban, Karolinában, igen sok kigyó 's vipera van. A' különbség ezek közt abban áll, hogy a' kigyók tojnak 's a' nap költi ki tojásaikat, a' viperák pedig eleven fiakat hoznak világra. A' viperának foga is hosszú 's görbe, vége felé nyílás rajta, melyből mérgét feresgetti a' sebbe; rövidebb a' kigyónál, azért kurta kigyónak is neveztetik; nyaka vékony, teste vastag, feje széles, erős, csalárd és fenyegető tekintetével borzaszt és iszonyít; lassan és lustán halad előre. A' kigyó ellenben sokkal hosszabb, gömbölyű fejű, vagy egészen sima, vagy csak gyengéden pikkelyezett, 's igen ügyesen mozog sugár testével.

A' viperák közt legrémületesebb a' csörgős, mely az egész amerikai szárazon nagy számmal található. Iszonyu csapás lenne, ha ösztöne a' természettől neki adott rettenetes pusztító tehetőségét használni nógatná. De csak akkor ve-

szedelmes az embernek, ha ingereltetik vagy a' maga megtartása végett kényszerítettik mérgét kiokádni, mely minden vipera' mérgénél veszedelmesebb. Mérgét két hosszú éles fogain adja ki, melyek felső inye' első részéből nővék. Ezen fogak' alkotása igen csudálatos, mert belőlről üregesek, tövökben pedig folyó méreggel töltött zacskó vagyon. Ha a' harapást megtette, foga' üregén végig bocsátja mérgét a' hasított sebbe. Megjegyzésre méltó, hogy ezen fogak visszafordulva vagynak, míg szüksége nincs rájuk az állatnak, mint ha sarkon forognának, és az inyhez lapulnak. Mindenféle állatot meglep. A' házakba becsuszik e' szörnyeteg, 's megfojtogatja a' házi állatokat. De már csak közeledése is köz lázadást támaszt minden zsákmányául szolgáló teremtmények közt, 's mielőtt az ember észrevenné, ezek már jelentik a' veszedelmes ellenség' közeledését. A' baromfi fenyegetve hallatja szavát, felborzolja tollait; kutya, macska, disznó a' legnagyobb zavarba jön, felborzolja szőrét és felettébb lármázik. Bizonyos távolságban körül fogják a' helyet, hol a' rémállat lesre állott vagy tovább csuszik. Mindenik állat késznek látszik a' viadalra, de egyiknek sincs bátorsága megtámadásra; a' vipera pedig nem ügyel ezen fenyegetésre, hanem vagy nyugodtan marad, vagy tovább megy lassacsán. Azon ereje, hogy zsákmányát tekintetével megköti, sok csudálatos regére szolgáltatott anyagot, és némelyek erősen hiszik még. Kétséget azonban nem szenved, hogy némely apróbb állatok, ezen rettenetes ellenség' látásakor, hihetőleg ijedségből, megfosztatnak tagjaik' használhatóságától, 's annál könnyebben lesznek martalékjaivá.

Átaljában fut a' csörgőkigyó az embertől, de e' nélkül is könnyű lenno elkerülni, mivel lassan mozog; de ha közel jut hozzá az ember, nagyon kell vigyázni, mert egy ugrással zsákmányán terem a' szörnyeteg. Elkerülését megkönnyíti még azon szokatlan készülettel is, melylyel farka' vége el vagyon látva, és mellytől nevét is nyerte. Ez tudnillik egy sor üres, szarvnemű 's egymásba foglalt csombókból áll, mellyel az állat igen csörög, mihelyt valamely tárgy felébreszti figyelmét. Azt állítják némelyek, hogy ezen csombókok' vagy göröcsök' száma a' kigyó' esztendejét mutatja,

minden éven egy ujjal szaporodván. Találtak 40 — 50 csombókosok is; innen tehát azt lehetne következtetni, hogy igen sokáig él, mit az is erősít, hogy igen lassan nő: pedig általános szabály, melly egész természetben megbizonyosul, hogy mi lassan jut érettségre, sokáig szokott élni; ezen okból állítják azt is, hogy a' ezthal ezer esztendeig él; így a' tölgyfa száz esztendeig nő, míg teljes erejére jut.

A' kigyók' álkapezái csudálatosan vannak alkotva, mert hihetetlen nagyságra tudják fel-tátani, hogy az idomlag nagy állatokat bőrös-tül és szőröstül elnyelhessék. Azért fogaik sem rágásra valók mint más állatoknál, hanem inkább csak arra szolgálnak, hogy torkaikban lévő martalékjaiknak elfutását megakadályozhassák. A' muzsika szerfelett meghatja őket, a' honnan a' keletindiai kigyószelidítők mesterségk' kitanulására használják e' hajlandóságot. *Chateaubriand* azt beszéli amerikai utazásában, hogy a' Gene tó' partjain látott egy odavaló lakost, ki fuvoláján megszeliidíté a' csörgökigyó' haragját, 's maga után esalogatá.

A' csörgökigyó' harapása rettenetes következésű, 's úgy látszik, hogy ha valamely gyógyszer használ, azt inkább a' megharapott' egészséges testalkatjának, vagy csekély harapásnak kell tulajdonítani; mert különben, ha a' seb nagy, rögtön, vagy legfeljebb 2 percz múlva elkövetkezik a' halál. Az indusok legjobb szernek tartják a' seb' kiszopását; azonban ez nem bizonyos, csak oly esetben használható, mikor a' seb nem mély, 's a' kiszopás hirtelen történik. De azoknál is, kik meggyógyulnak, örökké marad gyenyesség hátra; mert minden esztendőben azon időtájon, mellyben a' harapás esett, megújulnak a' fájdalmas érzések. Mindenféle gyökereket is használnak a' harapás ellen, ha pedig a' seb husos részben van, és nem mély, nagy vigyázattal hirtelen kivágatik, hogy a' mérég egész testben el ne terjedjen. A' csörgökigyó minden esztendőben megverdik s uj bőrt nyer. Az indusok eszik husát; kemény és pikkelyes bőréből pedig holmi hasznos szerszámokat készítenek. —

S k o r p i ó.

A' természetvizsgálók a' héjasállat (crustacea) és a' pók között mutaták ki helyét a' skorpiónak, mivel teste héjjal van fedezve, formájára nézve pedig a' pókhoz hasonlít. Már a' régi természetbuvárok is leírták a' skorpiót, 's mérégének rémületes hatásairól borzasztó történeteket beszéltek. Hogy némelly esetben halált okozott, kétséget nem szenved, de közönségesen sokkal csekélyebb szúrásának veszedelme, mint a' monda tartja.

A' legnagyobbak, tudnillik a' tropikus tartománybeliek, legmérgeesebbek. Legörömeosebbs földalatti lyukakba, odvas fákba 's omladozó épületbe fészkelnek.

Egy francia orvos, ki gondosan vizsgálta ezen állatot 's mérégének munkálatját, magát is megszurátván általa, azt mondja róla. Első szúrása szerfelett fájdalmas; a' megsértett tag azonnal erősen feldagad, 's a' leghevesebb fájdalom, a' test' erősebb vagy gyenyébb alkata szerint, egy, két, sőt három napig is tart. A' mellett a' test egészen elveszti erejét, annyira, hogy az ember meg sem mozdulhat. Ezen szembetünő jelenet arra indítá az orvost, hogy a' skorpiómérget oly esetben használja, mikor a' sziv' gyors verését csilapítani kell; mily szerencsével? nem mondja. De minél többször szúratik meg általa valaki, annál csekélyebbek a' következtések, úgy hogy utoljára épen nem is árt a' mérég. Ezen tekintetben egyenlő tehát az erkölesi skorpio' mérégével.

Sok kegyetlen próba tétetett volt, azon monda' igazságának kitanulása végett, hogy a' skorpió, ha tüzzel körülrakatik és többé szabadulást nem lát, magába szúrja fulánkját, 's véget vet önnön életének; de ez nem bizonyult be.

Farkának horogforma végével szúr az állat, mellyben mérget is tartja, két egymás melletti hasadékon fecskendezvén azt a' sebbe. Franciaország' déli részein találta meg skorpió, de éjszakkelé sehol sem. Olaszországban igen bőven van, de nem oly mérges mint Ásia' és Afrika' forró tartományaiban. Az itt lerajzolt Ceylon szigetből való.

Kénkősavany vagy gáliczszeszolaj.

Mint hogy e' savanyt oly sokféleképen használják mivészek 's mesteremberek, például szücsök, kalaposok, czinöntők, aranyozók, cserzők vagy tímárok, nem leendő érdektelen valamit közlenünk készítéséről. Némelly természetvizsgálók azt allítják, természetben is találta tik szabadon, például a' Rio-Vinagre-ben (eczetfolyóban) melly *Purace* vulkánból a' *popapáni* vidékben szakad, továbbá a' Mont-Indienne' krater tavában Javában; mondatik még egy barlang' boltozatjáról is csepegni *Aix*-nél Szabaudiban.

Kereskedésben rendszeren kétnemű kénkősavany fordul elő, az *angol* és *nordhauseni* vagy *szász*.

Az angol kénkősavany következőképen készittetik: elővétetvén nyolcz rész kénkőből 's egy rész salétromból álló vegyíték, (ez az égés' előmozdítására) ónkemenczében elégettetik. Az olyan ónkemencze összeforrasztott ónlapokkal van kibéelve, ezek ónpántokkal vagy kapocsokkal erősítettvén meg. Nagysága különböző. gyakran 27 — 30 láb hosszú és 15 — 18 láb magas; de úgy kell csinálni, hogy szabadon álljon, 's minden oldalról lehessen hozzá közelíteni, a' talán hirtelen támadandó nyílás' bedugása végett; e' végre 6 láb magasságu kő tafapra helyeztetik. Egyik oldalán ajtó hagyatik, mellyen belsejébe lehessen jutni. Feneke ezen kemenczének néhány hüvelyk magasságra beöntetik vízzel, 's egy kissé lejtősen készittetik, hogy utóbb a' savany lefolyhasson. Ónlapokkal azért rakatik ki e' kemencze, mivel minden egyéb testet elrontana vagy felolvasztana a' savany. A' kénkő- és salétrom-vegyíték most ezen ónkemenczében egy vaslapon, vagy tepsin, körül belől 9 hüvelyknyire a' kemencze feneke felett, kályhára tétetik, mellynek tüze a' küllevegővel összeköttetésben van, 's itt elégettetik; mihelyt tudnillik a' vaslap vagy tepsi megtüzesedik a' kályhában vagy katlanban égő tüztől, meggyúl a' kénkő, 's minthogy ezen égés a' levegőben találkozó minden savanyanyagot elemészt, előáll a' kénkősavany, melly apró csepkekben a' feneken lévő vízbe hull 's azzal összegegyeledik. Vége lévén az égésnek, melly

a' kemenczén hagyott ablakon át szemléltethetik, kinyittatik az ajtó, új levegő eresztetik be, kivétetik a' maradék, 's új vegyíték tétetik helyére. A' kénkősavanyal egyeledett víz, a' kemencze' feneken ezen munkának folytatása alatt mindinkább bővül savanyal. Mikor már valami 2/10-el nehezebb mint a' víz, szivattyu által ónüstbe csapoltatik 's ebben megfőzöttik, míg mintegy félannyival nehezebbé lesz a' viznél. Akkor üveglombikba öntetik, mivel a' mostan szükséges melegség elolvasztaná az ólmot; itt még inkább megtisztittatik főzés által a' víztől, gőzben párologván ez el, azután köedényekbe töltetvén a' savany, agyaggal be tapaszttatik.

A' nordhauseni vagy szász kénkősavany (Nordhausen, város Burkusországban) rendszeren így készittetik. A' vasgálicz, vagy ugynevezett rézgáliczkő, mellyben már ez a' savany találkozik, először felhevittetik kemenczében, hogy a' benne lévő kristályviz kiűzettsék, azután üveglombikba vagy hengernemű cserépköedénybe tétetik, mellyben lassanként egészen fejrizzásig hevittetik, mi által a' rézgáliczkő homályos verességet kap. A' kénkősavany akkor elhagyja a' vasgáliczot, 's egy a' lombikhoz csinált üveglőzőbe felfogatik, a' fűtés addig folytattatván, míg csak leeresztendő kénkősavany vagyon.

Mind a' kétfélekép készített savany barna színű, mi onnan van, mivel még sok idegen nemű állomány-részekkel tele, mind a' feneken volt vízből mind az ónból származottakkal. Ezen tisztátalanság gyakran 2/100—3/100-re is felmegy. A' viznél 4/5-el nehezebb 's levegőre tétetvén, barna gőzöket ereszt, mellyek éles, savanyu szaguak. A' levegőbeli gőzt magába szivja, azért gondosan el kell zárni. Ha ezen savany vízzel egyittetik (mi a' gáztüzszeréknél, hol 6 rész víz és egy rész kénkősavany vétetik, rendszeren történni szokott) melegség támad, még pedig oly nagy mértékben, hogy ha gondos vigyázat nem fordittatik rá, az edények szétpattannak. Állati testtel hozatván összeköttetésbe, feketebarnává lesz, a' testet pedig szénné változtatja, a' hounan, belsőleg használtatva, méregthatással is bír.

Ha minden idegennemű anyagtól megtisztáltatik e' savany, valami 9/10-el nehezebb

a' viznél, és szintelen, világos, olajnemű nedvé válik; azért neveztetett ezelőtt gálicz-szeszolaznak is. —

M a x i m á k.

Minden rendű embernek szükségesek a' nyelvek, mert ezek nyitják meg neki mind a' legnehezebb, mind a' legkönnyebb és kellemesebb tudományossághoz az utat.

Mint minden aranyfonal kímélésre méltó, úgy minden percz is az: 's valamint hogy döresség lenne arany patkókat veretni a' lóra, úgy nem kisebb, az időt hasztalan elvesztegetni.

Ha valami meggyógyíthatja a' hiúságot, az a' tapasztalás.

Több barátot elvesztünk, ha valamire kérjük őket, mint ha valamit megtagadunk tőlök.

A' szerencse sokaknak igen sokat ad, de senkinek sem eleget.

A' mestert arról lehet megítélni, mint panaszkodik tanítványáról.

A' barátságoknak igen széles jelentése van: értetik alatta a' legnagyobb szeretet, és legnagyobb haszon, a' legőszintébb nyilatkozások és legnemesebb szánakodás, a' legpéldásabb hűség és legszigorubb igazság.

A' lángész minden akadályok' ellenére is előre megy.

Senki sem született magának, hanem egy részben a' hazának, másban szüleinek, harmadikban barátjainak.

Ha ma apró vétkeket teszünk lelkiisméretünk' kétkedése nélkül, holnap nagyobbakat teszünk minden pirulás nélkül.

N a p l ó.

Augusztus' 9-kén 1799. Báró *Hompesch*, a' joannitai vagy máltai rendnek utolsó valóságos nagymestere Maltában, lemond hivataláról évpénz mellett.

— 10-kén 70. a' jerusalemi templom hamuba döntetik. — 955. szitya eldődeink, pusztító berohanásaik által ismételve elrémítvén Németországot, *Otto* császár által Augsburgnál a' *Lech* mezején visszaverettetnek. — 1456 meghal dicső *Hunyady* Jánosunk, ki érczfal gyanánt menté az egész kereszténységet a' pogányok' igájától.

— 11-kén 1763. születik *Moreau* János Victor, korunknak tán legnagyobb taticusa, de felettébb szerencsétlen vezér, ki többnyire mások' ügyetlensége, vagy előre nem számítható körülmények' összehalmozódása miatt legszebb koszorúját elragadtatni látta homlokáról.

— 12 kén 1822. lord *Castelreagh*, angol elnökminiszter, tébolyodásában pennaczéllal torokereit átmetszvé, öngyilkossá lesz.

— 13-kán 1704. *Hochstaetti* ütközet; *Lingen* és *Marlborough* hercegek diadalmaszkodnak a' francziákon *Tallart* és *Marsin* alatt. — 1806. meghal *Fox* Károly, híres parlamentszónok és miniszter.

— 14-kén 1804. Dicső Uralkodónk ausztriai birodalmát császárságra emeli. — 1742 gróf *Chiaramonti* Gregor Barnabás', VII Pius pápa' születése.

— 15-kén 1769. születik *Napoleon*.

P O Z S O N Y B A N,

15. Schmid Antal' betűjével és költségén.